

Datum
2009-10-30

Beteckning | referens
YTTRANDE
Monica Jacobson

Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU) (SOU 2009:68)

Sammanfattning

Rädda Barnen välkomnar förslaget i stora delar och anser att det skulle medföra ett ökat barnperspektiv där barnets ställning som aktör och subjekt stärks. Däremot är Rädda Barnen kritiska till att det saknas tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med risken för diskriminerande effekter på grund av kommunala skillnader gällande det sociala stödet till barn. Rädda Barnen anser att en utredning snarast bör tillsättas med uppdrag att göra en grundlig analys av problemet och möjlighet till lösningar. Utredningen bör särskilt se över möjligheten att göra FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) till svensk lag.

Rädda Barnen välkomnar att bestämmelserna till skydd för barn och unga i SoL och LVU sammanförs i en särskild lag. Det är glädjande att barnets bästa föreslås bli *avgörande*, men detta bör omfatta alla åtgärder enligt lagen och inte enbart beslut. Vad gäller formuleringen angående barns rätt att yttra sig behöver denna ändras för att stå i bättre överensstämmelse med Barnkonventionen.

Rädda Barnen delar utredarens uppfattning att det inte finns tillräckliga skäl att i LBU införa en skyldighet för socialnämnden att polisanmäla varje misstanke om brott mot barn, men vill framhålla att beslut om att inte polisanmäla måste vara synnerligen noggrant övervägt och väl analyserat.

Rädda Barnen välkomnar att en bestämmelse förs in i LBU om att en omedelbar bedömning av skyddsbehovet ska göras så snart en anmälan inkommer till socialnämnden och att denna bedömning ska dokumenteras. Förslaget att samtal med barn ska kunna genomföras utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro vid utredningar och uppföljningar som rör barn är mycket viktigt.

Rädda Barnen tillstyrker att socialnämnden ska ha möjlighet att besluta om öppna insatser till barn som har fyllt 15 år, även utan vårdnadshavarens samtycke, men anser att rätten bör gälla även för yngre barn, om barnet har sådan mognad att det för det enskilda barnet bedöms lämpligt.

Rädda Barnen välkomnar att ansvaret att bedriva förebyggande arbete tydliggörs samt att det anges att nämnden ska arbeta tillsammans med andra samhällsorgan och organisationer. Rädda Barnen tillstyrker införandet av en ny generell bestämmelse om socialnämndens ansvar att ha tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungas och deras föräldrars behov. Rädda Barnen tillstyrker även att det införs en bestämmelse angående öppna insatser utan föregående behovsprövning, men anser att det bör anges att sådana insatser *ska* ges.

Rädda Barnen delar inte utredningens bedömning att det inte finns skäl att införa möjlighet till öppna insatser utan samtycke vid misstänkta missförhållanden i hemmet. En sådan möjlighet bör införas. En utredning med uppdrag att ta fram lämpliga förslag till insatser bör tillsättas snarast.

Det är mycket bra att det föreslås att socialnämnden ska vara skyldig att utse en särskild socialsekreterare som har ett särskilt ansvar att följa vården och ha kontinuerlig kontakt med barnet. Rädda Barnen vill kraftigt understryka vad som sägs angående att placerade barn kan ha behov av kompletterande stöd och att socialtjänsten måste vara lyhörd för barnets behov och önskemål om kontaktperson eller annat professionellt stöd.

Allmänt

Rädda Barnen har sedan länge påtalat brister i dagens regler om stöd och skydd för barn och krävt förändringar för att bättre säkerställa barnets rättigheter enligt Barnkonventionen. Det förslag till en lag om stöd och skydd för barn och unga som Barnskyddsutredningen presenterar är ett välkommet steg framåt som kan innebära stora förändringar till det bättre för många utsatta barn. Barnet ges en tydligare ställning som aktör och subjekt. Att barnets bästa föreslås vara *avgörande* är en viktig förändring som ställer barnets behov och intressen främst. Förslagen om bättre reglerad samverkan och en uttalad skyldighet för kommuner att bedriva förebyggande arbete är mycket viktiga och i linje med vad Rädda Barnen förespråkar. Rädda Barnen anser att utredaren valt kloka och riktiga utgångspunkter för förslagen, som att barnets bästa och barnets egna uppfattningar behöver bli en starkare ledstjärna, att samhällets gemensamma ansvar ska framgå tydligare och att samhället har ett särskilt ansvar för barn och unga som omhändertagits för samhällsvård (avsnitt 4.3.2). I många avseenden skulle förslaget bättre tillvarata barnets rättigheter. I vissa delar anser vi att man behöver gå längre än utredaren föreslår, bland annat i fråga om barnets rätt att yttra sig och i fråga om möjlighet till öppna insatser utan samtycke vid misstänkta missförhållanden i hemmet.

Rädda Barnen är däremot kritiska mot att det alljämt saknas åtgärder för att komma till rätta med de oacceptabla skillnaderna mellan olika kommuner när det gäller barns möjlighet att få stöd i utsatta situationer. Om kommuners resurser tillåts sätta gränser för

stödet riskerar barn att diskrimineras på grund av var i landet de bor. Barnets rättigheter riskerar att komma i andra hand när kommuners budget blir en ram för det dagliga arbetet. Problemet har påtalats av FN:s kommitté för barnets rättigheter vid upprepade tillfällen, senast i kommitténs slutsatser och rekommendationer från behandlingen av Sveriges fjärde rapport i juni 2009. Kommittén uttryckte sin oro över stora skillnader mellan de olika kommunerna, bland annat när det gäller socialtjänstens tillgängliga resurser för riskutsatta barn. Som en väg till lösning rekommenderade kommittén att staten skulle öka sina insatser för att övervaka och följa upp beslut som fattas på kommunnivå så att man kommer till rätta med de rådande skillnaderna och försäkras sig om genomförandet av Barnkonventionen på samtliga nivåer¹.

Rädda Barnen påtalade konflikten mellan det kommunala självstyret och Barnkonventionen i remissvar angående betänkandet Källan till en chans – Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården (SOU 2005:81). Som en väg att överbrygga konflikten föreslog Rädda Barnen att en kommunal garantinivå skulle införas för vad kommuner skulle erbjuda barn och unga i fråga om förebyggande arbete och direkt stöd. Detta förslag är i allra högsta grad fortsatt aktuellt och ligger till grund för flera ställningstaganden i detta remissvar. Men Rädda Barnen ser att behoven är större än så. Konflikten mellan det kommunala självstyret och statens förpliktelser enligt Barnkonventionen aktualiseras på många olika områden som rör barn. Rädda Barnen anser att en utredning snarast bör tillsättas med uppdrag att göra en grundlig analys av problemet och möjlighet till lösningar. Utredningen bör särskilt se över möjligheten att göra Barnkonventionen till svensk lag.

Även om frågan inte ingått i utredningens direktiv vill Rädda Barnen påtala att Barnskyddsutredningens förslag måste komma även papperslösa barn till del. Barnkonventionen gäller alla barn i Sverige, oavsett status. Kommunens yttersta ansvar gäller alla barn som vistas i kommunen, oavsett om barnet har papper på sin rätt att vistas i Sverige eller inte.

Kapitel 5 En särskild lag om stöd och skydd för barn och unga

5.2.1 Inledande överväganden

Rädda Barnen välkomnar att bestämmelserna till skydd för barn och unga i SoL och LVU sammanförs i en särskild lag. En lagstiftning som enbart har barns rätt till stöd och skydd som fokus stärker möjligheterna till ett genuint barnperspektiv i det sociala arbetet. Barn har behov och rättigheter som inte vuxna har. Barnets rätt till stöd och skydd stadgas i Barnkonventionen. En lag som enbart avser barn och unga blir ett tydligare instrument i arbetet att förverkliga dessa rättigheter. En sammanhållen reglering är också enklare att använda och förstå för de barn och familjer som berörs. Ambitionen att göra lagen användarvänlig och med ett tydligt barnperspektiv som uttrycks i avsnitt 5.2.2 är lovvärd och har i stora delar uppnåtts i det lagda förslaget.

¹ Concluding observations, CRC/C/SWE/CO/4, 2009

Kapitel 6 Barnets bästa och barnets röst

Rädda Barnen anser att kapitlet om barns och ungas rättigheter ska flyttas och istället läggas som första kapitel. Lagen har till syfte att skydda och stödja barn och det är då logiskt att hänvisningar till barnets rättigheter kommer före alla andra bestämmelser. En sådan ordning visar tydligare på att barnets rättigheter ska genomsyra tolkningen av hela lagen och markerar också dessa bestämmelsers status och värde.

6.6.1 Förtydligande av barnets bästa

Rädda Barnen välkomnar att det i LBU införs en bestämmelse som anger att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande, men menar att formuleringen måste ändras så att den inte enbart avser beslut utan alla åtgärder/överväganden som görs enligt lagen.

Förskjutningen från att barnets bästa ska ”beaktas” till att det ska vara ”avgörande” sätter barnet och barnets behov före alla andra hänsynstaganden. Något annat borde inte vara möjligt i en lagstiftning som avser skydd av barn. Barnets bästa bör dock inte vara avgörande enbart vid *beslut*, utan vid allt det arbete som utförs med stöd av lagen. Som exempel kan nämnas överväganden kring hur barn ska ges möjlighet att yttra sig.

Information om förändringen och dess innebörd bör tydligt spridas till alla verksamma inom socialtjänsten.

6.6.2 Yngre barns rätt att yttra sig

Rädda Barnen anser att formuleringen angående barns rätt att yttra sig måste ändras för att stå i bättre överensstämmelse med Barnkonventionen. Det bör istället anges att barnet ska ges möjlighet att yttra sig, utan begränsningar.

Enligt utredningens förslag ska barnet eller den unge få relevant information och, om det inte är olämpligt, ges möjlighet att yttra sig. Detta är en förbättring jämfört med nuvarande bestämmelser, som anknyter till vilken nytta barnets utsaga har för utredningen. Men även den nu föreslagna formuleringen har brister. Rätten att fritt få uttrycka sina åsikter och beredas möjlighet att höras är en grundläggande princip i Barnkonventionen. Denna rätt bör inte som i förslaget begränsas till att endast gälla ”om det inte är olämpligt”, utan i lagtexten anges utan undantag. FN:s kommitté för barnets rättigheter uttalar i sina allmänna kommentarer från 2009 angående barnets rätt att höras²:

Article 12 of the Convention establishes the right of every child to freely express her or his views, in all matters affecting her or him, and the subsequent right for those views to be given due weight, according to the child’s age and maturity. This right imposes a clear legal obligation on States parties to recognize this right and ensure its implementation by listening to the views of the child and according them due weight. This obligation requires that States parties, with respect to their particular judicial

² General Comment No.12 (2009), The right of the child to be heard, CRC/C/GC/12

system, either directly guarantee this right, or adopt or revise laws so that this right can be fully enjoyed by the child. - The child, however, has the right not to exercise this right. Expressing views is a choice for the child, not an obligation. States parties have to ensure that the child receives all necessary information and advice to make a decision in favour of her or his best interests.

Att ges möjlighet att yttra sig är en rättighet, men inte en skyldighet för barnet. Det åligger socialtjänsten att skapa praktiska förutsättningar så att rättigheten kan förverkligas. Dessa förutsättningar kan handla om vilken information barnet ges, hur barnvänlig miljön är och kompetens hos personal angående hur man pratar med barn.

I utredningen nämns att en bedömning av huruvida det är olämpligt att barnet får yttra sig främst gäller små barn. Rädda Barnen vill här påtala vad FN:s kommitté för barnets rättigheter anför angående åldersgränser för barnets rätt att uttrycka sina åsikter³:

Research shows that the child is able to form views from the youngest age, even when she or he may be unable to express them verbally. Consequently, full implementation of article 12 requires recognition of, and respect for, non-verbal forms of communication including play, body language, facial expressions, and drawing and painting, through which very young children demonstrate understanding, choices and preferences.

Kapitel 7 Övergripande mål för lagen och kommunens ansvar

7.6.2 Målet måste omfatta alla samhällets verksamheter för barn och unga

Förslaget att komplettera socialnämndens övergripande mål till att omfatta även andra myndigheter och samhällsorgan är vällovligt och återspeglar på ett bra sätt samhällets gemensamma ansvar för barn och unga. För att målet ska ges ett konkret innehåll måste ansvar, rutiner och metoder för samverkan konkretiseras och slås fast. En väg är genom sådana överenskommelser som anges i avsnitt 7.8.3.

7.6.3 Barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa är barn- och ungdomsvårdens målgrupp

Rädda Barnen tillstyrker att målgruppen för socialnämndens särskilda ansvar i LBU benämns ”barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa”.

7.8.2 Socialnämnden har ett ansvar för att barn som har upplevt våld får stöd och hjälp

Rädda Barnen välkomnar att socialnämndens generella ansvar för att ge stöd och hjälp till barn och unga som utsatts för brott tydliggörs genom att ”verka för” i nuvarande bestämmelse ersätts med ”ansvara för” samt att det ska gälla våld som utövats av eller mot ”närstående”.

³ Ibid.

7.8.3 Samverkansskyldigheten behöver konkretiseras

Rädda Barnen instämmer i utredningens bedömning att det gemensamma ansvarsområdet när det gäller barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa bör kartläggas gemensamt av kommun och landsting och leda till överenskommelser, men anser inte att detta ska vara valfritt utan en skyldighet. Vid kartläggningar bör även ideella aktörer ges möjlighet att medverka.

Situationen för barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa berör alla de myndigheter som kommer i kontakt med frågor som berör barn. Brister i handläggning och rutiner hos en myndighet kan starkt påverka de insatser som andra myndigheter ger. Exempel på detta är alltför långa handläggningstider vid brott mot barn hos polis och åklagare, bristande information till barn och andra anhöriga från vuxenpsykiatri eller myndigheter som inte följer anmälningsskyldigheten. Ofta kan ideella organisationer bidra med mycket viktig information om vilka barn som inte får tillräckligt stöd av samhället. Lokala kartläggningar bör därför göras i samarbete med alla relevanta offentliga och ideella aktörer.

Rädda Barnen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram vägledning kring vilka frågor samverkan ska omfatta, hur samverkan bör struktureras och hur kostnader ska fördelas.

Kapitel 8 Uppmärksamma barns och ungas behov av stöd och skydd – om anmälningsskyldigheten m.m.

8.7.2 Anmälan ska göras då barn misstänks fara illa

Rädda Barnen tillstyrker att uppmaningen till allmänheten att anmäla och anmälningsskyldigas anmälningsskyldighet ska gälla ”om de får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa”, eftersom denna formulering är tydligare och inte förutsätter förkunskap om socialtjänstens arbete.

8.7.3 Anmälningsskyldiga ska ha rätt att påkalla ett möte med socialtjänsten

Rädda Barnen välkomnar att ett möte ska kunna påkallas i samband med att en anmälan görs av en anmälningsskyldig verksamhet eller yrkesverksam i sådan verksamhet. En sådan möjlighet ökar möjligheterna till samarbete kring barnet och ökar i förlängningen troligen benägenheten att anmäla. Som framhålls i utredningen är detta också ett sätt att fånga upp och ta tillvara engagemang och kunskap som finns kring barnet. Det är viktigt att det alltid görs noggranna överväganden om huruvida det är lämpligt att barnet deltar vid mötet.

8.7.4 Återkoppling om att en utredning inletts eller inte

Rädda Barnen tillstyrker förslaget men anser att den föreslagna uppgiftsskyldigheten bör omfatta även de fall där ärendet avslutas utan insatser. Det bör även vara möjligt för socialtjänsten att på eget initiativ kontakta en anmälare med denna information.

De situationer när ett ärende avslutas utan insatser kan vara nog så viktig för en anmälare att känna till med hänsyn till hur man ska agera vid fortsatt eller nytillkommen oro för barnet. I de fall socialtjänsten bedömer att en anmälare bör känna till att ett ärende avslutas bör sådan information kunna lämnas utan begäran från anmälaren.

8.7.5 Familjerådgivningens anmälningsskyldighet bör utökas

Rädda Barnen välkomnar förslaget att familjerådgivningens anmälningsskyldighet ska omfatta även kännedom om att ett barn bevittnar våld.

8.7.6 Bättre kunskap, rutiner och kontroll

Rädda Barnen delar utredarens bedömning vad gäller en skärpning av sanktionsmöjligheterna gällande anmälningsskyldigheten. Vi delar också synen på behovet av kunskap, handlingsplaner och rutiner kring anmälningsskyldigheten hos berörda myndigheter.

Det får aldrig vara oklart för enskilda anställda hur man ska gå tillväga när man misstänker att ett barn far illa. Att ta ställning till om anmälan ska göras kan vara ett svårt beslut och anmälaren behöver ofta stöd från sin arbetsplats. Det bör därför vara ett tydligt krav att anmälningsskyldiga verksamheter tar fram handlingsplaner och rutiner för hur anmälningar ska hanteras. Sådana handlingsplaner bör tas fram i samverkan med socialtjänsten.

Rädda Barnen har ofta anmält oro för barn till socialtjänsten. Vad vi alltför ofta noterat är hur komplicerat det kan vara att göra en anmälan. Det måste alltid finnas tydlig information på kommunernas hemsidor och anmälan måste kunna tas emot omedelbart. Att göra en anmälan om misstanke om att ett barn far illa måste vara enkelt; det får inte råda några tvivel om vart man vänder sig eller hur man går tillväga. Det är viktigt att anmälare bemöts på ett välkomnande sätt som stärker dem i beslutet att anmäla.

8.7.7 Socialtjänsten är skyldig att vid behov anmäla till annan nämnd

Rädda Barnen delar utredarens bedömning att socialnämnden enligt gällande regler har en anmälningsskyldighet gentemot den nya kommunen i angivna situationer men anser att det behöver genomföras informations- och utbildningsinsatser till verksamma angående socialtjänstens anmälningsskyldighet.

Som redogörs för i utredningen har socialnämnden enligt gällande regler en anmälningsskyldighet gentemot den nya kommunen om familjer flyttar och barn

misstänks fara illa. Enligt Rädda Barnens erfarenhet finns en stor osäkerhet kring dessa regler. De som riskerar att drabbas på grund av denna osäkerhet är de barn som inte får det skydd och stöd de har rätt till i den nya kommunen. Rädda Barnen vill även påtala att det även finns brister när det gäller anmälningar mellan olika verksamhetsgrenar inom samma socialtjänst. Det bör därför genomföras informations- och utbildningsinsatser rörande till verkamma angående socialtjänstens egen anmälningskyldighet.

Kapitel 9 Polisanmälan vid misstanke om brott mot barn

9.9.2 Polisanmälan och barnets bästa

Rädda Barnen delar utredarens uppfattning att det inte finns tillräckliga skäl att i LBU införa en skyldighet för socialnämnden att polisanmäla varje misstanke om brott mot barn. Det är bra att Socialstyrelsen föreslår få i uppdrag att utarbeta vägledning för hur barnets bästa ska beaktas, motiveras och dokumenteras vid bedömning av behovet av polisanmälan. Detta uppdrag bör även omfatta frågan om i vilken ordning och inom vilken tid beslut om polisanmälan ska fattas. Särskild vikt måste läggas vid rutiner kring beslut att *inte* polisanmäla. Här måste beaktas att ett beslut att avvakta med polisanmälan också är ett beslut att inte anmäla. De formella kraven på handläggningen bör regleras i form av föreskrifter. Frågan bör ses över efter två år.

Utgångspunkten måste vara att misstankar om brott mot barn ska polisanmälas och att brottsutredningar är en fråga för rättsväsendet. Barn har rätt till skydd mot alla former av våld. Den straffrättsliga lagstiftningen är en del av det skyddet. För att straffrättsliga sanktioner m.m. ska komma i fråga är det en förutsättning att misstankar kommer till rättsväsendets kännedom.

Ett beslut att inte polisanmäla - definitivt eller tills vidare - misstankar om brott mot barn, måste vara synnerligen noggrant övervägt och väl analyserat. Beslutet måste noga motiveras och dokumenteras. Sådana krav bör leda till ökad kvalitet och rättssäkerhet i beslutsfattandet. Att beslut finns dokumenterade kan också vara av betydelse för barnet om det i en framtid vill ta del av uppgifterna i sin akt. Socialstyrelsens föreskrifter bör även omfatta frågan om inom vilken tid beslut ska fattas. Det får inte finnas risk att man alltför länge avvaktar kommande utveckling, och att beslut att inte anmäla därigenom fattas indirekt.

Rädda Barnen föreslår också att socialtjänstens handläggning av brottsmisstankar mot barn ses över efter två år. Det bör ske genom en nationell kartläggning, framför allt inriktad mot att se över beslut om att inte polisanmäla. Beroende av vad kartläggningen visar bör behovet av en tvingande lagstiftning angående polisanmälan ses över.

Kapitel 10 Utredning av barns och ungas behov

10.8.2 Omedelbar skyddsbedömning och ställningstagande inom 14 dagar

Rädda Barnen välkomnar att en bestämmelse förs in i LBU om att en omedelbar bedömning av skyddsbehovet ska göras så snart en anmälan inkommer till socialnämnden. Rädda Barnen välkomnar vidare att denna bedömning ska dokumenteras och att ställningstagande till om utredning ska inledas ska göras inom 14 dagar om det inte finns synnerliga skäl.

Att det görs en omedelbar bedömning av skyddsbehov när en anmälan kommer in måste vara en självklarhet. Genom att lagfästa skyldigheten att dokumentera bedömningen ökas möjligheten till kontroll och insyn i socialtjänstens arbete, och troligtvis även kvaliteten i bedömningarna.

10.8.4 Vägledning för mer likvärdig bedömning av anmälningar

Rädda Barnen välkomnar förslaget att Socialstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta en vägledning för att uppnå en mer likvärdig bedömning i fråga om anmälningar. Barns rätt till skydd får inte vara beroende av var i landet barnet bor. Tydliga riktlinjer för hur anmälningar ska hanteras ökar möjligheten till likvärdiga bedömningar.

10.8.5 Inleda utredning utan att omedelbart underrätta vårdnadshavaren

Rädda Barnen tillstyrker att det införs en bestämmelse i LBU om att den som berörs av en utredning ska underrättas genast, om inte särskilda skäl talar mot det.

Rädda Barnen delar utredarens bedömning att det är ett rättssäkerhetskrav att vårdnadshavare som berörs av en utredning ska underrättas så snart som möjligt. Det ligger också i barnets intresse att förfarandet normalt sett är så öppet som möjligt. I enstaka fall är det däremot nödvändigt att underrättelse kan avvakta en kortare tid, framför allt när det gäller misstänkta brott mot barn. I dessa fall måste barnets rätt till skydd väga tyngre än föräldrars rätt till insyn.

Lagförslaget är en kodifiering av dagens praxis. Enligt Rädda Barnens kännedom har den här frågan hanterats på olika sätt i olika kommuner och kunskapen om möjligheten att avvakta med att underrätta vårdnadshavaren har i vissa fall saknats. Att på detta sätt slå fast dagens praxis i lagtext ökar förutsebarheten och möjligheten till enhetliga rutiner mellan kommuner.

10.8.6 Samtala med barn oberoende av vårdnadshavarens samtycke

Rädda Barnen välkomnar att samtal med barn ska kunna genomföras utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro vid utredningar och uppföljningar som rör barn.

Detta är en mycket viktig förändring för barns skydd och barns rätt att uttrycka sig. Rädda Barnen tillstyrkte förslaget att vårdnadshavarens samtycke inte skulle behövas för samtal med barn i barnavårdsutredningar när det presenterades i betänkandet Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m. (SOU 2007:52). Detta förslag kom för över två år sedan. Vi är bekymrade över att ett så viktigt förslag till förändring ännu inte föranlett någon åtgärd från lagstiftarens sida och hoppas på en snar förändring. För att det nya förslaget angående uppföljningar ska få avsedd effekt är denna förändring en viktig förutsättning.

10.8.7 Uppföljning efter avslutad utredning oberoende av samtycke

Rädda Barnen tillstyrker att nämnden ska kunna besluta om uppföljning efter avslutad utredning i de fall som beskrivs. Förändringen behöver följas upp senast inom två år för att se om tiden om två månader är tillräcklig.

Socialtjänsten bör under den tid uppföljningen pågår - i sina kontakter med företrädare för skola, förskola etc. - inskräpa vikten av förnyad anmälan om man åter misstänker att barnet far illa efter avslutad uppföljning. Två månader är en mycket kort tid att följa upp situationen för ett barn som visat sig vara i särskilt behov av stöd eller skydd men där samtycke till insatser saknas. Förändringen bör följas upp på nationell nivå efter senast två år.

Kapitel 11 Barns och ungas rätt till bistånd

11.5.2 Barns och ungas rätt till bistånd

Rädda Barnen tillstyrker att barns och ungas rätt till bistånd regleras i en särskild bestämmelse i LBU och att biståndet alltid ska utgå ifrån barnets eller den unges behov. Förändringen stärker barnets ställning som eget subjekt med egna rättigheter.

11.5.3 Möjlighet att få öppna insatser oberoende av vårdnadshavarens samtycke

Rädda Barnen tillstyrker att socialnämnden ska ha möjlighet att besluta om öppna insatser till barn som har fyllt 15 år, även utan vårdnadshavarens samtycke, men anser att rätten bör gälla även för yngre barn, om barnet har sådan mognad att det för det enskilda barnet bedöms lämpligt.

Dagens lagstiftning kan uppställa flera hinder för barn som är i behov av socialtjänstens insatser. Inte minst gäller det reglerna om beslutanderätt vid gemensam vårdnad, som innebär att ena vårdnadshavaren kan hindra att barn får insatser genom att motsätta sig detta. Rädda Barnen förespråkar att båda vårdnadshavarna ska ges separat beslutanderätt i fråga om socialtjänstens insatser, vilket skulle ge fler barn den hjälp de behöver.

Gränserna för vilka insatser som kan ges till barn över 15 år oberoende av vårdnadshavarens inställning är idag delvis oklara. Det förslag utredaren presenterar skulle ge fler barn och unga över 15 år möjlighet att få behövliga insatser. Förslaget

ligger i linje med vad Rädda Barnen tidigare förespråkade angående att stärka barnrättsperspektivet bland annat i förhållande till barn som rymmer⁴. Det är däremot olyckligt att begränsa möjligheten till att gälla enbart barn som fyllt 15 år. Rädda Barnen anser att möjligheten bör omfatta även yngre barn, i de fall det med hänsyn till det enskilda barnets mognad bedöms lämpligt. För det fall motsvarande reglering för yngre barn kräver en mer genomgripande utredning om barns processbehörighet bör en sådan utredning tillsättas omgående.

Kapitel 12 Öppna insatser

12.5.2 Förebyggande insatser ska förhindra att barn och unga far illa

Rädda Barnen välkomnar att ansvaret att bedriva förebyggande arbete tydliggörs i LBU samt att det anges att nämnden ska arbeta tillsammans med andra samhällsorgan och organisationer.

12.5.3 Socialnämnden har ett ansvar för att öppna insatser finns att tillgå

Rädda Barnen tillstyrker införandet av en ny generell bestämmelse om socialnämndens ansvar att ha tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungas och deras föräldrars behov.

För att socialnämnden ska kunna ha tillgång till insatser som möter behoven behöver man ha god kännedom om situationen i kommunen och vilka behov som finns. Det ställer stora och relevanta krav på kommunen att kartlägga de behov som finns och hur dessa förändras över tid.

Rädda Barnen har sedan länge påtalat det stora problemet med att socialtjänstens stöd till barn ser så olika ut beroende på var i landet barnet bor. Genom egna kartläggningar har Rädda Barnen kunnat se hur stödet skiljer sig från kommun till kommun⁵. Detta är inte förenligt med Barnkonventionen. Barnets rättigheter är desamma oavsett var i landet barnet bor. Problemet har påtalats av FN:s kommitté för barnets rättigheter⁶. Kommittén uttryckte i sina sammanfattande slutsatser 2009 sin oro över att det i Sverige finns stora skillnader mellan kommuner när det gäller socialtjänstens tillgängliga resurser för riskutsatta barn.

Det är staten som ratificerat Barnkonventionen och därmed förbundit sig att leva upp till dess krav. Själva utförandet av ansvaret är i fråga om socialtjänsten delegerat till kommunerna. För att utjämna de kommunala skillnaderna behöver den statliga styrningen bli starkare och tydligare. Ett förstärkt krav på kommuner att ha tillgång till sådana öppna insatser som möter barns och ungas behov ger mindre utrymme för kommuner att låta andra hänsyn än barnets behov styra val av insatser.

⁴ Tillfälligt uppbrott. Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån. Rädda Barnen 2009

⁵ Barnets bästa kräver resurser!, Rädda Barnen 2006, Stöd till barn i utsatta situationer – en fråga om bostadsort, Rädda Barnen 2008

⁶ Sammanfattande slutsatser: Sverige, CRC/C/SWE/CO/4, punkt 11

Tillgång till öppna och tidiga insatser, anpassade efter barns och ungas behov, är centrala i arbetet med att skydda och stödja barn. FN:s kommitté för barnets rättigheter har rekommenderat Sverige att utveckla handlingsprogram som förebygger placering av barn på institutioner, bland annat genom att erbjuda stöd och handledning till de mest utsatta familjerna⁷.

12.5.5 Regler för uppföljning av insatser som utförs av arvoderade uppdragstagare

Rädda Barnen stödjer förslaget om uppföljning av insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj och särskilt kvalificerad kontaktfamilj samt en ändring av reglerna så att nämnden kan inhämta uppgifter ur belastnings- och misstankeregistret för sådana personer.

12.7.2 Lagstöd för insatser utan biståndsbeslut

Rädda Barnen anser att bestämmelsen om allmänna öppna insatser utan föregående behovsprövning ska formuleras så att dessa *ska* erbjudas. Insatser som berör barn direkt eller indirekt ska inte kunna avgiftsbeläggas.

Det är välkommet med ett tydligt lagstöd för öppna insatser utan behovsprövning till barn och unga. Däremot bör sådana insatser inte vara valfria för kommuner. Insatser i form av service är lättillgängliga och når många barn från tidig ålder. Exempel på service som kan nå många barn på ett enkelt sätt och utan att man behöver ha formulerat sitt problem, är familjecentraler och ungdomsmottagningar. Sådana insatser kan fungera som ett skyddsnet för barn som annars inte nås av socialtjänstens stöd. Lättillgängligt stöd som är öppet för alla förenklar vägen till andra, behovsprövade insatser. För vissa grupper av barn kan tillgången till öppna insatser, utan behovsprövningen, utgöra skillnaden mellan att få och att inte få stöd. Det gäller framför allt för barn som lever i familjer där en behovsprövning med tillhörande registrering har en avskräckande effekt. Insatser i form av service är inte bara en del av det generella förebyggande arbetet, utan utgör också en unik väg till stöd till de mest utsatta barnen. Ytterligare en orsak att lagfästa skyldigheten att erbjuda insatser utan behovsprövning är att dessa ofta är det första kommuner drar in på när ekonomin är knapp. Det är ett statligt ansvar att tillskjuta medel så att ökade insatser i form av service inte riskerar socialtjänstens övriga verksamheter.

12.9.2 Möjligheterna till mellantvång bör inte förändras eller utökas

Rädda Barnen delar inte utredningens bedömning att det inte finns skäl att införa möjlighet till öppna insatser utan samtycke vid misstänkta missförhållanden i hemmet. En sådan möjlighet bör införas. En utredning med uppdrag att ta fram lämpliga förslag till insatser bör tillsättas snarast.

⁷ Aa, punkt 39

Frågan om behovet av någon form av mellantvång vid misstänkta missförhållanden i hemmet behandlas i utredningen tämligen kortfattat och utan någon riktigt grundlig analys. Rädda Barnen delar utredarens uppfattning att de övriga förändringar som föreslås, som möjligheten till uppföljning efter avslutad utredning, leder till en ökad kontroll när föräldrar inte vill medverka. Förslagen är dock inte tillräckliga. Om det finns oro för ett barn vars föräldrar inte vill samarbeta och motverkar insyn i familjen, måste barnets säkerhet väga tyngst. I dessa fall bör det finnas en möjlighet för socialtjänsten att besluta om åtgärder som ger möjlighet till kontroll och insyn i barnets tillvaro. Insatser som borde kunna komma i fråga är t.ex. viss dagvård för barnet, regelbundna besök hos familjen och uppföljningssamtal. Rädda Barnen anser att behovet är angeläget och att en utredning snarast bör tillsättas för att se över vilka insatser som borde komma i fråga.

Kapitel 13 Familjehemsverksamheten

13.7.3 Skyldighet att informera och samråda med annan kommun

Rädda Barnen tillstyrker förslaget.

13.7.4 Socialnämndens ansvar för utbildning till familjehem och jourhem

Rädda Barnen tillstyrker att socialnämnden ska vara skyldig att tillhandahålla utbildning till familjehemsföräldrar och jourhemsföräldrar och att Socialstyrelsen bör ta fram lämpligt utbildningsmaterial. Socialnämndens krav på utbildning innan ett barn placeras bör inte vara absolut – hemmets lämplighet för det enskilda barnet måste alltid väga tyngst. En i övrigt lämplig placering hos nära släktingar måste kunna genomföras även om utbildningen brister. Det gäller särskilt vid akuta placeringar i släkthem, där behovet av närstående kan vara särskilt stort, men förutsättningarna att på kort sikt genomgå utbildning mycket begränsade.

13.7.5 Stöd till familjehem och jourhem

Rädda Barnen tillstyrker att socialnämndens ansvar för stödet till familjehem och jourhem markeras tydligare med en självständig bestämmelse angående detta.

13.7.6 Skriftliga avtal för att garantera barnet god familjehemsvård

Rädda Barnen välkomnar att socialnämnden ska vara skyldig att upprätta ett skriftligt avtal med familjehemmet för att tydliggöra respektive aktörs ansvar och åtaganden.

Socialstyrelsen bör få i uppdrag att ta fram tydliga riktlinjer om vad som ska ingå i avtalen. Frågor som hur barnets rätt till hälsa och utbildning ska tillgodoses måste omfattas. Av avtalet bör även framgå vart familjehemmet kan vända sig om socialnämnden inte uppfyller sin del av avtalet. Det barn som berörs ska få tillgång till avtalet och information om dess innebörd.

13.9.2 Tillståndsplikt för vissa privata tjänster

Rädda Barnen stödjer utredningens förslag.

Kapitel 14 Barn och unga i samhällsvård

14.6.2 Socialnämndens ansvar att följa vården

Rädda Barnen välkomnar förslaget att socialnämndens ansvar att noga följa vården förs över från socialtjänstförordningen till LBU.

14.6.3 Behovet av hälso- och sjukvård och utbildning

Rädda Barnen tillstyrker att bestämmelsen om att socialnämnden ska verka för att barn och unga i jourhem, familjehem eller HVB får lämplig utbildning ska kompletteras med att nämnden också ska verka för att barn och unga får den hälso- och sjukvård som de behöver.

Barn och unga i samhällsvård löper stora överrisker för bland annat låg utbildning och allvarlig psykisk ohälsa. Socialnämndens ansvar att noga följa vården och övergripande ansvar för samverkan innebär att det måste vara socialnämnden som har det sammanhållande ansvaret för att barnet får den hälso- och sjukvård och utbildning som det har rätt till. Både frågor om utbildning och hälso- och sjukvård bör ingå i de överenskommelser som föreslås angående samverkan kring barn som har behov av insatser från flera huvudmän.

Den vägledning som föreslås utarbetas av Socialstyrelsen och Skolverket måste vara detaljerad och reglera frågor som obligatoriska hälsokontroller, utredning av barnets utbildningsnivå/utbildningsbehov och psykosociala situation.

14.6.4 En särskild socialsekreterare för barnet

Rädda Barnen välkomnar förslaget att socialnämnden ska vara skyldig att utse en särskild socialsekreterare som har ett särskilt ansvar att följa vården och ha kontinuerlig kontakt med barnet. Det är mycket bra att denna ska ha en självständig ställning gentemot dem som vårdar barnet. Det är viktigt att frekvensen av kontakten med socialsekreteraren verkligen anpassas efter barnets behov, som utredaren föreslår, och att den föreslagna minimigränsen på fyra besök per år verkligen blir en minimigräns. Vad gäller enskilda samtal med barnet anser Rädda Barnen att socialnämnden även bör lägga sig vinn om att dessa ska föras på neutral plats och inte där barnet är placerat.

Förändringarna bör följas upp genom en nationell utvärdering inom ett par år, där barn och unga som är placerade själva får svara på om de anser att bestämmelserna fungerar. Barnen bör själva få berätta om de anser att systemet med en egen socialsekreterare fungerar, hur de enskilda samtalen hålls och om antalet besök är tillräckliga.

14.6.5 Barnets önskemål och behov av annat stöd måste uppmärksammas

Rädda Barnen vill kraftigt understryka vad som sägs angående att placerade barn kan ha behov av kompletterande stöd och att socialtjänsten måste vara lyhörd för barnets behov och önskemål om kontaktperson eller annat professionellt stöd. Det är viktigt att vid val av eventuell kontaktperson låta barnet vara med och bestämma och att gärna hitta en person som kan vara en länk till barnets tidigare sammanhang.

Barn på familjehem som Rädda Barnen varit i kontakt med har uttryckt att de vill att det ska finnas en oberoende person utanför både socialtjänsten och familjehemmet som de kan vända sig till. Man önskar en ventil för samtal och hjälp med konfliktlösning. Barnen uttryckte också att de ville att det skulle vara en person man kände och som man själv fick välja⁸.

14.6.6 Stöd till föräldrarna vid placering

Rädda Barnen stödjer förslaget att socialnämndens ansvar att ge föräldrarna stöd under barnets placering ska gälla vid samtliga former av placeringar men anser att det tydligt måste anges att sådant stöd ska ges även till föräldrar vars barn är placerade i särskilda ungdomshem.

14.6.7 Uppföljning av barnets situation efter avslutad placering

Rädda Barnen tillstyrker förslaget. Förändringen behöver följas upp senast inom två år för att se om tiden om två månader är tillräcklig.

14.8.2 Övervägande av vårdens inriktning och utformning

Rädda Barnen tillstyrker förslaget att övervägande ska kompletteras och omfatta även hur den fortsatta vården bör inriktas och utformas på lång sikt. Vilka överväganden som ska göras i förhållande till den fortsatta vården behöver specificeras tydligare. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram riktlinjer angående detta. Frågor som bör omfattas är t.ex. barnets hälsosituation, skolsituation och behov av psykosocialt stöd, t.ex. i form av kontaktperson.

Kapitel 15 Kvalitet och kompetens

15.3.2 Socialnämndens ansvar för barn- och ungdomsvårdens kvalitet

Rädda Barnen stödjer förslaget att förtydliga socialnämndens ansvar för uppföljning av verksamhetens kvalitet i LBU.

⁸ Se mig som person! Röster från ungdomar i familjehem, Rädda Barnen 2008

15.3.3 Ett system för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom barn- och ungdomsvården

Rädda Barnen tillstyrker att en bestämmelse om socialnämndens skyldighet att särskilt uppmärksamma behovet av rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden förs in i LBU.

15.5.2 Krav på behörighet och yrkesintroduktion

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om krav på socionomexamen för de i utredningen angivna arbetsuppgifterna.

15.5.4 En specialistutbildning på avancerad nivå införs

Rädda Barnen tillstyrker att en specialistutbildning om minst ett år bör införas på den avancerade nivån.

Stockholm den 30 oktober 2009
RÄDDA BARNEN

Elisabeth Dahlin
Generalsekreterare